

Umurtqasiz hayvonlar bir hujayralilarning filogeniyasi

Nabiyeva Dilzoda Abduvohidjon qizi
Inomjonova Muhtasar Muhiddin qizi
Andijon Davlat Pedagogika instituti
Aniq va Tabiiy Fanlar Fakulteti
Biologiya yo‘nalishi 1-bosqich
102-guruh talabalari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bir hujayrali hayvonlar haqiqiy-ixtisoslashgan organoidlar va yadroga ega bo‘lgan eukariot (haqiqiy yadroli) organizmlar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: pasher, avtotrof, geterotrof, A.I.Oparin, diffuziya, xivchinlilar, sodda hayvonlar, zigota, yadro, evolutsiya.

Hayvonot dunyosi evolutsion jarayonlarda bir hujayrali hayvonlar eng avval paydo bo‘lgan tuban tuzilgan hayvonlar hisoblanadi. Evolutsion jarayonda bu hayvonlarning tana va ichki tuzilishi tobora murakkablasha borgan. 1941-yilda Pasher dastlabki organizmlar atrof-muhitning anorganik moddalari bilan oziqlangan bo‘lishi kerak; Shuning uchun dastlabki organizmlar o‘simliklarga o‘xshash avtotrof oziqlangan, degan fikrni o‘rtaga tashlaydi.[1; 87 bet]

Aralash oziqlanadigan miksotrof xivchinlilarning avtotrof (fotosintez) oziqlanishdan osonlikcha geterotrof (saprofit) oziqlanishga o‘tishi isbot tariqasida ko‘rsatish mumkin A.I.Oparinning yerda hayotning paydo bo‘lishi haqidagi gipotezasida organik moddalar tirik organizmlar paydo bo‘lishidan oldin nobiologik yo‘l bilan sintez bo‘lganligi ta’kidlangan.

Dastlabki organizmlar esa atrof-muhitdagi organik moddalarni diffuziya yo‘li bilan qabul qilib oziqlangan bo‘lishi kerak.[1; 87 bet]

Xivchinlilar bir hujayrali hayvonlarning bundan keyingi evolutsiyasida katta o‘rin tutgan. Infuzoriyalar kipriklarining xivchinlilarga o‘xshash tuzilganligi ularni xivchinlilardan kelib chiqqanligini ko‘rsatadi.[1; 88bet]

Sarkodalilar eng qadimgi geterotrof xivchinlilardan kelib chiqqan; xivchinlilar barcha sodda hayvonlar, shuning bilan birga hayvonot dunyosining ajdodi hisoblanishi zarur. Lekin elektron mikroskopda olib borilgan tekshirishlar xivchinlilarning xivchini ancha murakkab tuzilganligi, ular morfologik va fiziologik xususiyatlariga ko‘ra prokariot bakteriyalar xivchinidan katta farq qilishini ko‘rsatadi.[1; 87bet]

Sporalilar tipining kelib chiqishi ham xivchinlilar bilan bog‘langan. Koksidiyalar va qon sporalilari gametalarining haqiqiy xivchinlilarga o‘xshashligi buni isbot qiladi. Bundan tashqari xivchinlilar va sporalilar hayot siklida zigota reduksion bo‘linish (meyoza) sodir bo‘ladigan, hayotining asosiy qismini gaploid xromosomalik holda o‘tkazadigan hayvonlar hisoblanadi.
[1; 88bet]

Bir hujayrali hayvonlar haqiqiy ixtisoslashgan organlar va yadroga ega bo‘lgan eukariot organizmlardir. Bu jihatda ular prokariotlardan farq qiladi. Shuning uchun

ularni hujayraning paydo bo'lishiga qadar uzoq davom etgan organik olam evolutsiyasi natijasida kelib chiqqan deyish lozim.[1;86bet]

G'ovaktanlilar - juda qadimgi organizmlar. Ularning qazilma qoldiqlari kembriy va proterozoy jinslari tarkibida uchraydi. G'ovaktanlilar tuzilishining ko'pgina xususiyatlari, ya'ni to'qima va organlarini ixtisoslashmaganligi, ularni juda sodda tuzilganligidan darak beradi.

G'ovaktanlilarning parenximula lichinkasi Mechnkkov ko'rsatib o'tgan fagositellaga o'xshash bo'ladi. Fagositellani o'troq yashashga o'tishi tufayli g'ovaktanlilar paydo bo'lgan deyish mumkin. Lekin g'ovaktanlilar embrion yaproqlarining teskari ag'darilishi tufayli, ularning tashqi qavatidagi xivchinli hujayralari botib kirib, ichki yoqachali xivchinli qavat - xoanotsitlarni, ichki hujayralar esa tashqi dermal qavatni hosil qiladi. Bu dalillar g'ovaktanlilar hayvonot olami evolutsiyasining dastlabki bosqichida, ya'ni embrion varaqalari shakllanishining boshlang'ich davrlarida hayvonlarning umumiy shajarasidan ajralib, mustaqil rivojlanishga o'tgan hayvonlar ekanligini isbot etadi.[1; 104bet]

Bir hujayralilar kenja olamiga mansub bo'lgan tiplar o'rtasidagi filogenetik munosabatlar hamda ular orasida eng qadimgi tuban tuzilishga ega bo'lgan ular to'g'risida turli xil fikrlar mavjud. Infuzoriyalar bir hujayralilar orasida eng murakkab tuzilgani bo'lsa, sporalilar, miksosporodiyalar va mikrosporadiyalar parazit hayot kechiradi. [2]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umurtqasizlar zoologiyasi O. Mavlonov, Sh. Xurramov, X. Eshova.
2. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil